

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА ДОМІНАНТА ПЕРЕКЛАДУ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Дослідження присвячено висвітленню функціонально-стильових особливостей перекладу німецькомовних публіцистичних текстів українською мовою. У статті запропоновані методика та можливості перекладу, який би максимально наближено відображав стиль оригіналу.

Переклад, як і більшість явищ у природі у житті та діяльності суспільства, є багатограним об'єктом вивчення. Питання перекладу можуть розглядатися з різних точок зору – історико-культурної, літературознавчої, мовознавчої, психологічної. При всій взаємозв'язаності різних площин вивчення, зумовлених єдністю самого об'єкта, постійно виникає необхідність зосереджувати увагу на певній стороні об'єкту вивчення при більшому чи меншому ступені абстракції від решти.

У запропонованій статті використовується когнітивно-комунікативний підхід щодо інтерпретації й перекладу смислу тексту, цілісно представленого жанром і стилем словесного твору. Поштовхом до вибору теми стали можливі перекладацькі помилки, зумовлені розбіжностями в складі мовленнєвих стилів двох різних мов [1: 274; 2: 20]. Ці розбіжності викликають певні практичні труднощі під час перекладу, проте не означають неможливості знайти функціональний відповідник. При цьому поряд із завданням практичного подолання окремих труднощів перекладу постає теоретичне завдання узагальнення особливостей перекладу публіцистичних текстів із врахуванням комунікативної жанрово-стилістичної системи твору. Це теоретичне завдання не є абстрактним, рішення його принесе практичну користь тим, що наповнить конкретним мовним змістом питання про ступінь "точності перекладу" та забезпечить ідентичність ефекту дії текстів оригіналу й перекладу [1: 274].

Головна ідея дослідження – представити словесні твори публіцистичного стилю не як предмет, а як засіб мовної комунікації, враховуючи їх цілеспрямованість, їх функції в порівнянні з українською мовою, по відношенню до якої необхідно виявити як спільні риси, так і відмінні.

Актуальність та необхідність такої розвідки зумовлюється тим фактом, що норми писемної мови з часом змінюються, чиниться значний вплив розмовного жанру, тяжіння до економії, стислості висловлювання. З цією метою вживаються слова, що замінюють цілі речення або словосполучення, відповідники яких не існують в українській мові. Проте, головну небезпеку, що впливає із вживання таких економних форм, науковці вбачають у тому, що в таких структурах розпливчатими стають семантичні розбіжності, зникає враження власного ставлення [3: 39; 4: 247]. Під час перекладу німецьких публіцистичних текстів українською мовою виникають труднощі, пов'язані зі значними розбіжностями в структурі обох мов, адже як формально, так і за змістом лексичні й граматичні системи мови перекладу та вихідної мови не збігаються [5: 21].

Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити лексичні й граматичні труднощі, з якими найчастіше зустрічається перекладач газетно-журнальної публіцистики, здійснити їх докладний перекладознавчий аналіз і встановити закономірності та особливості застосування своєрідностей вихідної мови та мови перекладу.

Передусім необхідно зазначити, що публіцистичні тексти – на відміну від інших – рідко перекладаються цілком й у "чистому вигляді". Коли в українській газеті або інформаційному бюлетені наводяться дані іноземної преси, вони пристосовуються до стилістичних норм газетного стилю або офіційних повідомлень українською мовою. Переклад при цьому часто замінюється більш коротким реферативним викладом, своєрідним переказом [1: 284]. У цій праці зроблено спробу максимального наближення до стилістичних особливостей оригіналів (зрозуміло, у межах, допустимих умовами в галузі українського публіцистичного стилю) для того, щоб показати й різницю в формах прояву національної специфіки, яка є надзвичайно важливою складовою перекладу.

Переклад – це, насамперед, міжтекстовий, інтерлінгвальний, інтеркультурний процес, оскільки між вихідним текстом та текстом перекладу існують культурно, історично, ментально обумовлені варіації. Вирішальним під час перекладу є врахування жанрово-стилістичної системи словесного твору, розгляд його як функціональної єдності. Газетно-журнальна публіцистика є засобом оперативного впливу на масову аудиторію з метою її політичної, ідеологічної й соціальної орієнтації та керівництва. Вона розрахована на оперативність і "разовість" масової соціальної віддачі, на створення суспільного настрою, часом нестійкого й минулого, але не такого, що минає без сліду. Разові дії нашаровуються одна на одну, їх послідовність цілеспрямовано зорієнтована на створення певного впливу. Викликати інтерес, свідоме ставлення, переконання – такими є етапи впливу публіцистичного слова на особистість [6: 18].

Пропагандистська або агітаційна настанова визначає специфічні якості публіцистичних текстів, до яких відносяться соціально-оціночний характер викладення, чергування стандартних й експресивних мовних засобів, рівноправ'я логічних й образних елементів, міжстильовий характер одиниць, що використовуються, широке введення елементів розмовної мови. Крім цього, публіцистика характеризується функціонально-прагматичною

багатофакторністю, зумовленою необхідністю відображати факти з будь-якої сфери життя. Отже, під час перекладу необхідно враховувати лексичний склад і конотативні особливості функціонального стилю, тому що те, що є прийнятним для науково-технічного тексту, є водночас неможливим для публіцистичного. Наприклад, якщо нові терміни в стилях науки, техніки, офіційно-ділової комунікації можна зрозуміти через їх денотати, знайомство з якими дозволяють відповідні словники та особисте спілкування у цих сферах, то новоутворення публіцистичного стилю стають зрозумілими швидше через контекст і до словників попадають найчастіше тоді, коли майже перестають вживатись і, отже, втрачають перекладацьку вагомість [5: 402].

Слід звернути увагу на ще одну значущу перекладацьку рису текстів цього функціонального стилю: експресивне забарвлення, яке в кожного народу має власні кількісний і якісний рівні. Так, українській пресі притаманна в цілому нейтральність оповідального тону (за винятком, на жаль, занадто поширених сьогодні бульварних видань), що проявляється в нечастому вживанні пейоративної лексики, а також знижених, просторічних лексичних одиниць, тоді як у німецькій пресі це робиться значно частіше. Отже, під час перекладу з німецької треба певною мірою нейтралізувати вказану експресивність, а з української – навпаки, підвищувати її [5: 402].

Розглядаючи приклади перекладацьких трансформацій, не можна не погодитися з А.В. Федоровим у тому, що поділ труднощів перекладу на граматичні та лексичні є досить умовний, бо в кожній мові граматичне тісно пов'язане з лексичним, і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їх лексичного наповнення [1: 270]. Як правило, в таких випадках еквівалент добирається за загальним функціональним змістом. Наприклад:

"Aber da seit Adam und Eva zwar technische Fortschritte stattfanden, doch keinerlei moralische" [8: 7]. – *Хоча з часів Адама та Єви технічний прогрес й заявив про себе, цього не можна сказати про моральний* (тут і далі переклад наш – С.Ф. Соколовська, Л.Б. Гречина).

Як бачимо, буквализм у перекладі відсутній, адекватність досягається не на рівні лексико-граматичних відповідностей, а на рівні загального змісту і стилю.

Німецька й українська мова різняться між собою не тільки в мовно-системному, а й у мовленнєвому плані, в плані мовленнєвих традицій та особливостей вживання лексичних одиниць і граматичних форм. Отже, переклад принципово не може копіювати оригінал, він може лише відтворити його зміст засобами іншої мови.

До граматичних особливостей, що впливають на морфологічно-категорійні трансформації під час перекладу публіцистичних текстів, відносяться такі:

- 1) розбіжності в будові мови як наборі певних граматичних категорій та форм: німецькі артиклі, наприклад, як категорія означеності/неозначеності, що визначають новизну інформації, невідомі українській мові;
- 2) відмінні функціональні характеристики, наприклад, різні форми однини та множини;
- 3) відмінне частотне навантаження активного та пасивного стану, дійсного та умовного способів, інфінітивних конструкцій тощо;
- 4) використання лексичних засобів для вираження граматичних категорій, коли при використанні німецького плюсквамперфекта в українському реченні з'являються "раніше, перед тим, до того";
- 5) відмінна сполучуваність слів тощо [7: 41].

Характерні особливості газетно-журнальної публіцистики спостерігаються на рівнях лексики, граматики, прагматики та стилістичних ознак. Важливо наголосити, що хоча ці всі ознаки й присутні в будь-якій мові, проте вони не відповідають однозначно одні одним, а в кожній окремій мові виражаються своєрідно. Ця своєрідність має як кількісний, так і якісний характер. Якісна своєрідність виражається в тому, що в різних мовах для передачі тих самих відношень або характеристик вживаються неідентичні засоби мови, іноді лексичні засоби передаються граматичними й навпаки, а кількісна оригінальність виражається в різній частотності вживання тих чи інших лексичних, граматичних і стилістичних засобів. У ряді випадків максимально наближений до оригіналу варіант перекладу може виявитися неприйнятним через порушення норм української мови. Для того, щоб правильно передати зміст німецького висловлювання, необхідно підібрати оптимальні синтаксичні й семантичні структури, адже за своєю суттю смисл речення не є простою сумою значень окремих слів чи словосполучень, а інтегруючим продуктом лексичних структурних та синтаксичних властивостей своїх компонентів. Наприклад:

"Hondrich zeichnet die"ordnende Gewalt" der USA sehr positiv. Das Problem aber ist, dass jeder Hegemon immer weitergeht" [9: 71].

Враховуючи зміст другого речення та його смисловий зв'язок з першим, доцільним буде вдатися до лексичних і синтаксичних трансформацій. Ми пропонуємо такий варіант перекладу:

Хондріх позитивно оцінює американську військову могутність, яка здатна навести порядок. Але проблема полягає у тому, що кожен гегемон завжди йде далі в своїх прагненнях.

Грамаічні відповідники між мовами з різними грамаічними будовами у більшості випадків є лише функціональними й залежать від чинників, що можуть постійно змінюватися. Але навіть тоді, коли знайдено оптимальну структуру речення в перекладі з урахуванням усіх чинників, то виникає важлива проблема вибору найвдалішого порядку слів у реченні. Під час перекладу українською мовою це найчастіше стилістична проблема, що потребує ретельного розгляду як у стилістичному, так і в екстралінгвістичному планах. Функціональний принцип передачі синтаксичних конструкцій у перекладі базується на визначальній ролі функції речення в семантичному і експресивно-стилістичному плані. На підтвердження цієї думки пропонуємо наступний приклад:

"Nach jahrhundertelangem zivilisatorischem Ringen fordern wir endlich "Raus mit dem Krieg aus der Geschichte". Und das, nur das, scheint mir auf eine Evolution hinzuweisen, in der sich der Mensch nun langsam auch sozial von der Bestie zu unterscheiden beginnt" [10: 11].

Для того, щоб зробити зміст цього фрагменту зрозумілим, відповідним нормам цільової мови, важливо встановити не лише те, що каже автор, а й що він при цьому має на увазі. Врахування цього прагматичного компонента в процесі перекладу як окремого висловлювання, так і тексту стає ключовим для здійснення перекладу. У нашому конкретному випадку журналіст констатує, що "людина, хоча й повільно, починає соціально відрізнятися від звіра". З врахуванням "національної мовної картини світу" та зумовленої цією обставиною специфікою структурної будови німецького речення, переклад звучить таким чином:

Після боротьби цивілізованого людства, яка триває століття, ми вимагаємо нарешті вилючити із історії війни. Це, і тільки це є свідченням еволюції, завдяки якій людина, хоча й повільно, починає відрізнятися від звіра як істота соціальна.

Хоча перекладацькі труднощі в галузі будь-якого функціонального стилю за своєю суттю типові, успіх адекватного перекладу залежить завжди від фонових знань перекладача, рівень яких зумовлюється, в першу чергу, його знайомством з оригіналом як фреймом, тобто розумінням типових ситуацій, закладених в оригінал [5: 400]. При цьому слід підкреслити роль, яку виконує та чи інша категорія мовних засобів (термінів, фразеології, характерної для відповідного жанру, синтаксичних конструкцій, що переважають у ньому, образних й емоційно забарвлених засобів лексики та граматики) у зв'язку з загальним характером змісту висловлювання.

Питання фразеології та загальна проблема різної сполучуваності слів у різних мовах надзвичайно суттєві як для практики, так і для теорії перекладу: дуже часто вони зумовлюють значні практичні труднощі й викликають великий теоретичний інтерес, оскільки пов'язані з різницею смислових і стилістичних функцій, які виконують у різних мовах слова з однаковим речовим значенням, і з різницею комбінацій, в які вступають такі слова в різних мовах [1: 218]. Можна навіть стверджувати, що саме під час перекладу й виявляється властива мові специфічність комбінацій, яка інакше могла б залишитися непомітною. Стиль газетно-журнальної публіцистики, яка часто піднімає великі проблеми й швидко реагує на ситуацію в своїй країні або в світі, але також повідомляє про факти, виразно й чітко відображає разом з тим і ставлення до фактів. Це ставлення передається образними виразами, розмовно-побутовими зворотами, емоційно забарвленими місцями, які не допускають "згладжування", оскільки все це надає публіцистичному тексту більш яскраве й живе забарвлення. Це можна побачити в наступних прикладах:

"Einen gewichtigen Trumpf zogen Lorenz und Cathomen bei jedem ihrer Referate aus dem Ärmel" [9: 18]. – У кожній зі своїх доповідей Лоренц і Катомен мали у запасі переконливий аргумент.

"Unsere Erzieher und Lehrer haben für Sorgen und Nöte der Kinder ein Ohr und nähern sich den wachsenden Persönlichkeiten mit Gefühl und Verstand" [10: 18]. – Навіть вихователі та вчителі прислуховуються до турбот і потреб дітей і, виявляючи почуття і розуміння, стають ближчими підрастаючій особистості.

Питання про норму сполучуваності слів тієї чи іншої мови – питання все ще нове й до цього часу відносно мало вивчене. Саме в процесі перекладу, аналізу та оцінки якості перекладу (навіть за умови правильної передачі смислу оригіналу) постійно виникають питання: чи можна так сказати? Чи може певне слово вживатися з тими чи іншими словами? Поряд із великою кількістю беззаперечних випадків, коли буває абсолютно ясно, що те чи інше сполучення слів, що виникло в результаті перекладу, допустимо, що воно має прецеденти в оригінальних текстах або що воно, навпаки, недопустимо, неприйнятно, – існує також значна кількість випадків, коли сполучення є сумнівним. При цьому з'ясовується, що подібне питання можна поставити до цілого ряду сполучень, які ніби відходять від норми в межах того чи іншого тексту, що напрошується заміна їх більш усталеними виразами і що, тим самим, межа між тими та іншими є рухливою, хиткою.

Хоча, здавалося, можливості змінного сполучення слів не можна передбачити, і вони за своєю суттю безмежні, проте вони все ж таки обмежуються, по-перше, нормою сполучуваності певної мови і, по-друге, загальним характером системи функціонального стилю, в якому вони вживаються. Особливо яскраво це дається взнаки під час перекладу публіцистичних текстів. Зважаючи на ці міркування, розглянемо наступні приклади:

"Auch der Blick auf die Forschungsgelder ist ernüchternd" [8: 17]. – Один погляд на гроші, відпущені на дослідження, протверджує.

Переклад відступає від дослівної точності (як у виборі лексики, так і за граматичним оформленням), але пропонує варіант, беззаперечний з точки зору сполучуваності слів цільової мови. Речення *"Im November 2004 stand die Ukraine an einem entscheidenden Wendepunkt ihrer Geschichte"* [9: 121] також не допускає дослівного перекладу. Перекласти можна так: У листопаді 2004 року Україна пережила вирішальний момент своєї історії. Характерно, що сполучення "entscheidender Wendepunkt", цілком нормальне в німецькій мові, викликає при дослівному перекладі на українську фразеологічно неприродне сполучення, що сприймається як тавтологія (буквально: "вирішальний переломний пункт").

Однак, розбіжності в німецькій та українській мовах сполучуваності окремих слів, які відповідають одне одному за словниковим смислом, не є перешкодою для повноцінного перекладу: вихід із положення досягається або шляхом заміни слова, яке не вживається з іншим, наприклад: "серйозна небезпека" замість буквального перекладу "важка небезпека" для німецького виразу "schwere Gefahr" або шляхом граматичної перебудови:

"Durch Ausnutzung und Koordination von konventionellen und modernen Produktionsverfahren kann das schlüsselfertige Haus trotz Typenstandardisierung den individuellen Käuferwünschen angepasst werden" [10: 22]. – *Завдяки застосовуванню та координації традиційних та сучасних способів виробництва завершений будинок, незважаючи на стандартизацію типів, може бути виконаний згідно з побажанням покупця.*

Німецький прикметник "schlüsselfertig", що складається з двох основ: іменника "Schlüssel" "ключ" і прикметника "fertig" "завершений", перекладено за допомогою лише одного українського прикметника. Таким чином, було адекватно передано зміст повідомлення й реалізовано економію мовлення, адже "завершений будинок" припускає той факт, що у ньому можна жити, тобто будинок "під ключ", що й було вилучено під час перекладу.

Отже, відбір лексичних та граматичних відповідників у перекладі публіцистичних текстів здійснюється з урахуванням наступних тенденцій:

1) пошук оптимального варіанту вираження, що відповідає завданням форми викладу й змісту стилю газетно-журнальної публіцистики;

2) прагнення авторів до досягнення "краси" та повноти стилю, різноманітності форми вираження завдяки залученню лексичних та граматичних синонімів тощо.

Таким чином, у роботі виявлено та досліджено лексичні та граматичні труднощі, що виникають під час перекладу публіцистики з німецької мови українською, проаналізовано причини їх виникнення та запропоновано можливі прийоми перекладу з метою досягнення адекватності. Серед напрямків подальших наукових пошуків доцільно зазначити глибше порівняння новітніх тенденцій розвитку українського та німецького публіцистичного функціонального стилю, проведення досліджень інших труднощів перекладу публіцистичних текстів, пошук інших відповідників конкретних німецьких лексичних та граматичних явищ в українській мові та висвітлення відповідних прийомів перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). – М.: ООО Издательский дом "ФИЛОЛОГИЯ ТРИ", 2002. – 416 с.
2. Провоторов В.И. Очерки по жанровой стилистике текста. – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2003. – 140 с.
3. Glück H., Sauer W. Gegenwartsdeutsch. – Stuttgart: Metzler, 1997. – 200 S.
4. Heusinger S. Die Lexik der deutschen Gegenwartssprache. – München: Wilhelm Fink Verlag, 2004. – 302 S.
5. Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Теорія і практика перекладу. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.
6. Ученкова В.В. Гносеологические проблемы публицистики. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 142 с.
7. Огуй О.Д. Актуальні проблеми німецько-українського перекладу. – Чернівці: Рута, 2004. – 256 с.
8. Der Spiegel. – № 26. – Juni 2003. – S. 4-22.
9. Der Spiegel. – № 27. – Juni 2003. – S. 70-87.
10. Die Zeit. – № 11. – Mai 2005. – S. 10-29.

Матеріал надійшов до редакції 16.02. 2007р.

Соколовская С.Ф., Гречина Л.Б. Функционально-стилистическая доминанта перевода публицистических текстов.

Исследование посвящено рассмотрению функционально-стилистических особенностей перевода немецкоязычных публицистических текстов на украинский язык. В статье предложены методика и возможности перевода, который бы максимально приближенно отображал стиль оригинала.

Sokolovska S.F., Grechyna L.B. Functional-stylistic domination in publicistic text translation.

The research is done to show functional-stylistic peculiarities of translation of publicistic texts from German into Ukrainian. The article offers the methodology and ways of translation which would reflect as close as possible the style of the original text.